

Koprivanecz Milán

A BÖRTÖNDEPRIVÁCIÓK HATÁSAINAK SZEREPE, BIZTONSÁGI SZEMPONTBÓL

Development of security risks related to prison deprivations

A tanulmány a börtöndeprivációk fogalmát, főbb típusait és azoknak a büntetés-végrehajtási intézetek biztonságára gyakorolt hatását vizsgálja. Részletesen elemzi a szabadság, a javak, a kapcsolatok, az autonómia és a biztonság megvonásának következményeit. A kézirat hangsúlyozza a dinamikus biztonság szerepét a deprivációs hatások enyhítésében, és javaslatokat fogalmaz meg a hatékony reintegrációs gyakorlatok érdekében.

Kulcsszavak: börtön, depriváció, biztonság, fogvatartott, reintegráció

The study examines the concept of prison deprivations, their main types, and their impact on institutional security. It provides a detailed analysis of the consequences of deprivation of liberty, goods, relationships, autonomy, and security. The study emphasizes the importance of dynamic security in mitigating these effects and offers recommendations for more effective reintegration practices.

Keywords: prison, deprivation, security, inmate, reintegration

Bevezetés

A Gresham M. Sykes-féle börtöndeprivációs modell elemeinek¹ fogvatartottakra gyakorolt hatása kimagasló jelentőséggel bír a büntetés-végrehajtási szervezet (a továbbiakban: bv. szervezet) szakmai munkája és a szabadság-elvonás foganatosítása kapcsán, illetve a téma kriminológiai vetületét tekintve. Mivel a szabadságvesztés-büntetés továbbra is központi eleme marad a büntető igazságszolgáltatás rendszerének, a bv. intézetekben megjelenő és lezajló deprivációs folyamatok megértése a fogvatartottak őrzésére gyakorolt hatása miatt kulcsfontosságú. Ezen folyamatok szorosan kapcsolódnak mind a fogvatartottak, mind a személyi állomány biztonságának megőrzéséhez és fenntartásához. Sykes úttörő munkája rávilágított a szabadságvesztés-büntetés eredendő pszichológiai és szociológiai következményeire, így értékes betekintést nyújt a bv. intézetek működésében rejlő potenciális biztonsági kockázatokba.

A téma helye, aktualitása, jelentősége

E kutatás célja az, hogy hozzájáruljon a depriváció fogvatartottakra gyakorolt hatásaival kapcsolatos ismereteink bővítéséhez, valamint feltárja a börtönkörnyezetben² szolgálatot teljesítő személyi állománnyal kapcsolatos negatív hatásait. A szabadságvesztés-büntetések kiszabása világszerte egyre növekvő tendenciát mutat, emiatt elengedhetetlen annak vizsgálata, hogy a börtönbeli „nélkülözés” – mely megfogalmazáson az alapvető megfosztottság jelenségét értem, ami lehet szociális, anyagi, illetve érzelmi vetületű – hogyan hathat a fogvatartottak viselkedésére, mentális egészségére és erőszakra való hajlamára. Ennek megfelelően egyre inkább előtérbe kerül a dinamikus biztonság kérdésköre.

E folyamatok megértésével a bv. intézetek hatékony stratégiákat dolgozhatnak ki a dinamikus biztonság fenntartása és a sikeres reintegráció elősegítése érdekében, mely fogalmak a tanulmányban a későbbiekben tisztázásra kerülnek.

A börtöndeprivációk leírása

Sykes a művében leírt öt deprivációs jellemzőt egy fokozott biztonsági intézkedésekkel működő börtönben végzett kutatásai alapján határozta meg.³ A következtetéseit és a megfosztottság legfőbb elemeit az alapján fogalmazta meg, hogy részletesen elemezte

- 1 A Sykes által leírt klasszikus börtön deprivációk: a szabadságtól, az autonómiától, a javaktól és szolgálatásoktól, a heteroszexuális kapcsolattól és a biztonságtól való megfosztottság.
- 2 Általános értelmezés során „börtön” alatt a büntetés-végrehajtás intézményrendszerét értem, tehát a kifejezés nem egy konkrét végrehajtási fokozatra utal.
- 3 Sykes, G. (2007)

a börtönéletet, az ott élő fogvatartottak tapasztalatait és azoknak a változásoknak a hatásait, melyeket a börtönkörnyezet okozott. Sykes börtönbeli deprivációi – más néven az „öt depriváció” – a deprivációs modelljének kulcsfontosságú elemei. Sykes azzal érvelt, hogy a börtönkörnyezet eredendően bizonyos szabadságok és kiváltságok elvesztésével jár, melyeket az egyének a külvilágban élveznek, azok a szabad élet természetes velejárói. A börtön – a jogilag kiszabott szabadságvesztés-büntetésen túl – Goffman totalitás fogalmából eredően a szabadságelvonás ideje alatt olyan intézményrendszert feltételez, ami folytonos kontroll alatt tartja a fogvatartottat, továbbá irányítja és ellenőrzés alá vonja.⁴ Ezek a megfosztások jelentős pszichológiai és szociológiai következményekkel járnak a fogvatartottak számára.

A Sykes által azonosított öt deprivációs tényező:⁵

- *Szabadságtól való megfosztás*

A szabadságtól való megfosztás a szabadság és az autonómia elvesztésére utal, mely a bebörtönzéssel jár. A fogvatartottakat a börtön falai közé zárják, és mozgásukat erősen korlátozzák. Szigorú napi rutinhoz kell tartaniuk magukat, és kötelező követniük a személyi állomány által meghatározott szabályokat és előírásokat.

- *Jogok és szolgáltatások megvonása*

A fogvatartottak gyakran tapasztalják, hogy bizonyos jogokhoz és alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférésük korlátozott, melyeket a külvilágban élők természetesnek tartanak. Ezek közé a jogok közé tartozik a szólásszabadság, a magánélethez fűződő jogok és a választójog.

- *A heteroszexuális kapcsolatokról való megfosztottság*

Azon fogvatartottak esetében, akik a bebörtönzésük előtt intim kapcsolatban éltek, a partnerüktől való elszakadás az érzelmi támogatás, valamint a társaság elvesztését eredményezi. Ebben a csoportba tartoznak azok a fogvatartottak is, akik úgy szakadtak el a külvilágtól, hogy nem volt partnerük, családjuk, azonban nemi identitásuk heteroszexuális. Egy kizárólag férfiakból vagy nőkből álló csoportban a tagok férfiassága, illetve nőiessége sérülhet attól függetlenül, hogy belekényszerülnek-e egy homoszexuális kapcsolatba.⁶ „Ha valaki – nem igazi homoszexuálisként – folytat valamilyen okból bent effajta tevékenységet, annál különösen hosszú időre lerombolódhat az énkép.”⁷ A heteroszexuális kapcsolatok hiánya magányérzethez, érzelmi szorongáshoz és a külvilágtól való elszigeteltség érzéséhez vezethet.

4 Goffman, E. (1971)

5 Sykes, G. (2007)

6 Boros J., Csetneky L. (2002)

7 Boros J., Csetneky L. (2002) p. 125.

- *Az autonómia megvonása*

A börtönkörnyezetet szigorú szabályok és előírások jellemzik, melyek korlátozzák a fogvatartottak döntési jogkörét mindennapi életük felett. A fogvatartottak csak korlátozottan rendelkeznek az időbeosztásuk, az életvitelük és az erőforrásokhoz való hozzáférésük felett. Ez hatványozottan előidézheti az immanens börtönártalmak⁸ egyikét, az inkapacitációt, mely a fogvatartottak kezdeményező aktivitásának megbénítását jelenti.

- *A biztonság megvonása*

A börtönkörnyezet a fogvatartottak biztonságérzetére is hatással van. Sykes elmélete szerint a bizonytalanság közvetlenül agresszív viselkedést idézhet elő.

Látnunk kell azt is, hogy a börtön deprivációk nélkül nem léteznek, ami a totális intézmény jellemzőiből⁹ adódik. Ugyanakkor ezek a kínok¹⁰ – ahogy Shammás fogalmaz – a jogilag¹¹ kiszabott büntetésen és előírásokon felül érik a fogvatartottakat, és számos problémát okozhatnak. Nem mindegy azonban, hogy ezen hatások milyen mértékű feszültséget, kint és frusztrációt idéznek elő, és ezekre a bv. szervezet milyen válaszokat ad.

A dinamikus biztonság

Mielőtt elmélyednénk a deprivációs modell sajátosságaiban, alapvető fontosságú megérteni a bv. intézeteken belüli dinamikus biztonság fogalmát, mert a korábban részletezett deprivációk jelentős hatást gyakorolnak a fogvatartottak közérzetére, hangulatára, stressz-szintjére, és ezeken keresztül a bv. intézetek biztonságára. Ezen feszültségek nem kezelhetők a biztonság statikus elemeivel.¹² A dinamikus biztonság a fogvatartottak kockázati elemeinek és viselkedésének folyamatos mérését, értékelését és kezelését jelenti a biztonságos környezet fenntartása érdekében. Tehát a dinamikus biztonság alapvetően a fogvatartottakkal való kommunikáción és bánásmódon alapul. A fizikai korlátok és egyéb technikai eszközök segítségével fenntartott biztonságot a rájuk bízott fogvatartottakat jól ismerő, készenlétben álló személyi állomány által nyújtott dinamikus biztonsággal kell kiegészíteni.¹³ Ez magában foglalja a személyi

8 Ezek olyan ártalmak, melyek a börtön valóságának szerves, immanens és tagadhatatlan részei, ugyanakkor tabutémának számítanak, és voltaképpen az egész társadalom negatív aspektusait mutatják meg, nemcsak a börtönét.

9 Goffman, E. (1971)

10 Nehezen elviselhető lelki, illetve fizikai fájdalom. A kifejezést a börtönkörülményekre és a börtönélet nehézségeire alkalmazom.

11 Shammás, V. (2017)

12 A statikus biztonság mindazon tevékenységek, eljárások és eszközök összessége, melyek a fogvatartottak biztonságra veszélyes cselekményeinek fizikai megakadályozására, megszüntetésére vonatkoznak.

13 Európa Tanács (2006. január 11.) – Európai Börtön szabályok

állomány proaktív¹⁴ intézkedéseit, a potenciális biztonsági fenyegetettség azonosítását és kezelését (ellentétben a statikus biztonsági intézkedésekkel, melyek a fizikai akadályokra támaszkodnak). A dinamikus biztonsági elemek alkalmazásával felismerhető a börtönélet folyamatosan változó dinamikája, a fogvatartotti populáció összetételének változása, illetve az arra való reagálás fontossága.

A kockázatértékelési és a felderítési tevékenység vonatkozásában a dinamikus biztonság magában foglalja az egyes fogvatartottak és a fogvatartotti populáció egésze által jelentett kockázatok átfogó értékelését. A személyi állomány információkat gyűjt és elemzi a potenciális biztonsági fenyegetéseket, például a tiltott tárgyak bejuttatását, illetve a cserekereskedelem lebonyolítását a bv. intézeteken belül, vagy feltárja a szökési kísérleteket. Hazai vonatkozásban a Kockázatelemzési és Kezelési Rendszert¹⁵ (a továbbiakban: KEK rendszer) alkalmazza a bv. szervezet az elítélt visszaesési és fogvatartási kockázatainak felmérése, értékelése, kezelése és a sikeres reintegráció elérése érdekében. A KEK rendszer két fő eleme a fogvatartási kockázatok felmérése, illetve az adatokat feldolgozó kockázatkezelő programok alkalmazása.¹⁶ Az egyénre szabott irányítást felismerve fontos, hogy minden elítélt egyedi. A dinamikus biztonság arra törekszik, hogy az egyének sajátos szükségleteivel és kihívásaival foglalkozzon. Olyan tényezőket vesz figyelembe, mint az életkor, a büntetett előélet, a mentális egészségi állapot, a viselkedési minták és a korábbi szerhasználat, melyek alapján egyéniesített fogvatartási programterv (a továbbiakban: EFP) kerül kidolgozásra és meghatározásra a fogvatartott számára, a büntetés-végrehajtási jogviszony idejére.

A dinamikus biztonság elveinek elfogadásával a bv. intézetek egyensúlyt teremthetnek az intézeti biztonság fenntartása és a reintegráció elősegítése között. Ez a megközelítés elismeri, hogy a biztonsági kockázatok és a fogvatartottak viselkedését különböző belső és külső tényezők befolyásolják, így a biztonságos és humánus börtönkörnyezet kialakítása érdekében elengedhetetlen a folyamatos alkalmazkodás és az azonnali reagálás. Végző soron a jól megvalósított dinamikus biztonsági rendszer elősegíti az elítéltek sikeres reintegrációját és a visszaesési arányok csökkenése révén fokozza a közbiztságot.

14 A proaktív viselkedés vagy hozzáállás azt jelenti, hogy az egyén vagy szervezet előrelátóan gondolkodik és cselekszik, és megpróbálja előre meghatározni a lehetséges kihívásokat és problémákat.

15 Az elítélt visszaesési és fogvatartási kockázatának a felmérése, értékelése és kezelése érdekében kialakított és működtetett szakmai rendszer.

16 Somogyvári M. (2018)

A deprivációs tényezők biztonsági kockázata

Szabadságtól való megfosztottság

1978-ban és 1980-ban angol, valamint amerikai börtönökben végeztek kutatást hosszú időtartamú szabadságvesztést töltő fogvatartottak bevonásával.¹⁷ Richards a börtönártalmak tekintetében mérte fel a stresszorokat „probléma-rangsoroló” interjú segítségével (probléma például: az alapvető fogyasztási- és luxuscikkek¹⁸ hiánya vagy a társas élet hiánya). A Richards által interjúztatott fogvatartottak problémáinak jelentős része a szabadságtól való megfosztottsággal kapcsolatos.¹⁹ Flanagan kutatása egy másik jelentős tényezőre világított rá, mely a társas élet hiányához köthető.²⁰ A kutatások tükrében Fekete a következőt állapította meg: „(...) *a hosszúúteletesek megfosztottsága elsősorban az idő strukturálása jogának hiányát, a családtól való elszakítottság érzését, az önbecsülés és önazonosság megtartásának képességét takarja.*”²¹

Ennek kapcsán vizsgáljuk meg, hogy a hosszan tartó szabadságelvonás hogyan hat az ember személyiségére és milyen hatást gyakorol a börtön biztonsági rendszerére.

A hosszú távú bebörtönzés intézményesüléshez vezethet, ami azt jelenti, hogy az egyének hozzászoknak a strukturált és szabályozott környezethez. Ez a folyamat gyakran a bv. intézeten kívüli, önálló életvitelhez szükséges adaptív készségek elvesztését is eredményezheti. Az intézményesített fogvatartottak függővé válhatnak a börtönrendszertől, és a szabadulást követően kihívást jelent számukra a társadalomba történő visszailleszkedés. A börtönkörnyezettől való fokozott függőségük hatással lehet a börtön biztonsági rendszerére. A szabadságelvonással járó korlátozások elősegítik egy egyedi „börtönsubkultúra” kialakulását, melyet saját normák, értékek és viselkedési formák jellemeznek. A fogvatartottak a hosszan tartó szabadságelvonáshoz úgy alkalmazkodnak, hogy a börtönkörnyezetben kialakítják saját társadalmi struktúráikat és magatartási kódexeiket. Ez a subkultúra erősítheti a titkolózást, a személyi állománnyal szembeni bizalmatlanságot és a külső ellenőrzéssel szembeni ellenállást, ami potenciálisan veszélyezteti a biztonsági rendszer megfelelő működését.

A fogvatartottak mindig megküzdési mechanizmusokat alakítanak ki a szabadság elvesztéséből eredő stressz, frusztráció és elszigeteltség kezelésére. Néhányan agressziót,

¹⁷ Richards, B. (1978)

¹⁸ Bármilyen, ami a maga kategóriájában a legjobb vagy a legdrágább, illetve ami a legnagyobb kényelmet nyújtja vagy élvezetet adja az embernek, rendszerint olyan dolog, ami az élethez vagy az egészséghez nem szükséges.

¹⁹ Richards, B. (1978)

²⁰ Flanagan, T. (1980)

²¹ Fekete M. (2021) p. 137.

manipulációt vagy más negatív viselkedést alkalmaznak, hogy fenntartsák a kontroll érzését.

A szabadságtól való megfosztottság – Kezelési javaslatok

Shammas szerint azáltal, hogy gyengítik a fogvatartottak társadalmi kötődését, a börtönök növelhetik annak valószínűségét, hogy szabadulásuk után újra elkövetik a bűncselekményeket.²² Ha a fogvatartottak kapcsolattartásának elősegítése érdekében a rendelkezésre álló kapcsolattartási formák igénybevételének módja kibővítésre kerülne, az segítené enyhíteni a szabadságmegvonás negatív hatásait.

Javaslom a fogvatartottak és engedélyezett kapcsolattartóik közötti rövid, szöveges üzenetek küldésének engedélyezését, természetesen ellenőrzött keretek között. A bv. szervezet már teszteli ennek a kommunikációs lehetőségnek a biztonságos kivitelezhetőségét. Szorgalmazom az ilyen típusú kezdeményezéseket, hiszen, ha ennek hatására a fogvatartottak „kezelhetőbbé” válnak, akkor a biztonsági rendszer is hatékonyabban képes működni.

Javaktól és szolgáltatásoktól való megfosztottság

Shammas szerint kielégületlenséghez vezethet a különböző javak és szolgáltatások megvonása. Ideértendők az alapvető szükségleti cikkek, mint például az élelmiszer, a ruházat és a személyes higiéniai cikkek hiánya, melyek a normálisnak mondható élet nélkülözhetetlen elemei. Mindezek hiánya fizikai „kényelmetlenséghez” és a fogvatartottak általános közérzetének, illetve életminőségének romlásához vezethet. A szabadidős tevékenységekhez és egyéb kényelmi szolgáltatásokhoz való korlátozott hozzáférés csökkenti a személyes növekedés és fejlődés lehetőségeit. A fogvatartottak frusztrációt és elégedetlenséget érezhetnek a szabad világban megszokott szükségleti cikkek hiánya miatt, ami a tehetetlenség, a neheztelés, továbbá az igazságtalanság fokozott érzését eredményezheti. A szükségleti cikkek korlátozott rendelkezésre állása miatt a fogvatartottak között versengés és konfliktus alakulhat ki. A szűkösség fokozott feszültséghez és a hiánycikkekhez való hozzáférés körüli vitákhoz vezethet, amelyek következtében az intézetben rendkívüli eseményre, illetve biztonsági intézkedésre kerülhet sor. Az áruk és szolgáltatások hiánya arra készítheti a fogvatartottakat, hogy cserekereskedelemben kezdjenek az intézetben, a szükséges cikkek beszerzése érdekében. Az ilyen típusú tevékenységek potenciális biztonsági problémákhoz vezethetnek, ami kihívást jelenthet a személyi állomány számára.²³

22 Shammas, V. (2017)

23 Shammas, V. (2017)

Javaktól és szolgáltatásoktól való megfosztottság – Kezelési javaslatok

Ilyen típusú deprivációs hatás kiteljesedéséről beszélhetünk, ha a következő két tényező jelen van: a bv. intézetben a fogvatartottak életszínvonala, illetve életrendjének szabályozottsága jelentősen eltér a civil életéhez képest. Ebből következik, hogy azon kényszerintézkedés²⁴ hatálya alatt álló személyek, akik a „kinti világban” hajléktalanok, nincstelenek, illetve kábítószer-használók voltak, pozitív környezetként élhetik meg a börtön által nyújtott szolgáltatások jelentős részét (például: rendszeres tisztálkodás lehetősége, rendszeres és meleg étel biztosítása, tiszta ruházat), ezért ezekre a fogvatartottakra ez a fajta megfosztottsági tényező nincs akkora hatással, mint az átlagos életszínvonalból kiszakadt társaikra. Az utóbb említett fogvatartottak vonatkozásában az énképre súlyosabb hatást gyakorolhat a megfosztottság, hiszen az anyagi javak fontos számukra, a fogyasztott és birtokolt „vagyon” alapján határozzák meg önmagukat. A társadalomban igénybe vehető szolgáltatások hosszan tartó hiánya konfliktushelyzeteket teremthet a személyi állománnyal és biztonsági kockázatot rejthet magában.²⁵

Ennek alapján javaslom, hogy a fogvatartottaknál tartható tárgyak köre – a bevezetett kategóriákhoz mérten – kerüljön korszerűsítésre. Érdemes felülvizsgálni a megengedett eszközök, eszközkategóriák körét. Ezen javaslat bevezetésével elérhetjük a fogvatartott tenni akarását, illetve inspirálhatjuk arra, hogy a kezdeti besorolást követően akarjon a kategóriákon belüli fokozatváltás lehetőségével élni. Egy olyan fogvatartott, akit a kezdeti besorolás alkalmával a hármas kategóriába sorolnak, törekedni fog arra, hogy – a kategóriaváltás szempontjainak eleget téve – kettes vagy akár egyes kategóriába kerüljön, hiszen ott több lehetősége van a többlétszolgáltatások igénybevételére és a nála tartható tárgyak körének bővítésére. A modernizálás elősegítheti a deprivációs tényező hatásának enyhítését.

Heteroszexuális kapcsolatoktól való megfosztottság

A fogvatartottak körében a heteroszexuális kapcsolatoktól való megfosztás érzelmi stresszhez és az elszigeteltség érzéséhez vezethet, hiszen az ellenkező nem hosszan tartó hiánya az önértékelés „rombolódását” eredményezheti, mely gátolhatja a reintegrációs erőfeszítések eredményességét. *„Egyrészt egy kizárólag férfiakból álló közösségben a maszkulinitás fokozott értéket nyer, másrészt a heteroszexuális aktivitás teljes hiánya negatív hatást gyakorol az énkép férfiúi státuszra vonatkozó részére.”*²⁶ A romantikus

24 A kényszerintézkedés olyan ideiglenes, jogkorlátozó intézkedés, amelyet a hatóság (jellemzően bíróság vagy ügyész) rendelhet el a büntetőeljárás során a terhelt vagy bizonyos esetekben más személy ellen, a büntetőeljárás akadálytalan lefolytatása érdekében.

25 Shamma, V. (2017)

26 Kovács Zs. (2019) p. 42.

kapcsolatok és a meghitt társaság hiánya magányt, szomorúságot és frusztrációt okozhat. Az ilyen érzelmi zavarok hozzájárulhatnak a pszichológiai stressz kialakulásához, ami potenciális hatással lehet a fogvatartottak viselkedésére és nehezebb kezelhetőséget eredményezhet, mely biztonsági kockázatot rejthet magában. A heteroszexuális kapcsolatok gyakran segítik az egyén szélesebb körű szociális támogatóhálózatának fenntartását. Ezeknek a kapcsolatoknak a megvonása a társas kötelekek összeomlásához vezethet, gyengítve azokat a támogató rendszereket, melyek egyébként segíthetnének a fogvatartottaknak megbirkózni a bebörtönzés kihívásaival.

Heteroszexuális kapcsolatokról való megfosztottság – Kezelési javaslatok

Ezen a gondolatmeneten maradván nem a szexuális kapcsolatok hiányának pótlását javaslom, hiszen ez nem kivitelezhető a bv. intézetekben, azonban a tapasztalatok azt mutatják, hogy a sikeres reintegrációnak kulcsfontosságú eleme a pártalálás és a családalapítás. A visszaesések számát nagymértékben csökkentheti a hosszan tartó, stabil kapcsolatok kialakulása, melynek elengedhetetlen részét képezi a belsőleges kapcsolatok megtartása a szabadságvesztés ideje alatt is.

Shammas szerint több nyugati államban már régóta próbálják orvosolni a bv. intézetek vezetői ezt a problémát, és alternatív lehetőségeket biztosítanak a fogvatartottak számára. A kaliforniai igazságügyi minisztérium 2007 óta hozzájárul a házastársi látogatások engedélyezéséhez. Az Egyesült Királyságban az ilyen látogatás nem engedélyezett, azonban a hazautazás lehetősége ebből az okból – meghatározott feltételek teljesülése esetén – lehetséges.²⁷

Javaslom, hogy a bv. szervezet alakítson ki olyan, az otthoni környezethez hasonló helyiségeket, ahol a „családi beszélő”, mint látogatófogadási forma – ellenőrzött keretek között – megvalósítható. Ezek a helyiségek olyan tárgyakkal legyenek berendezve, melyek a mindennapi élet részei. Az ilyen környezetben zajló kommunikáció sokkal inkább szolgálja az intimitás megélését, mely az érzelmi-indulati élet stabilitását is eredményezheti, ami végső soron nem a szexuális érintkezésről szól, de az effajta vágyak enyhítésére szolgálhat.

Autonómiától való megfosztottság

Az autonómia elengedhetetlen a személyes növekedéshez és fejlődéshez. Az önálló döntéshozatal lehetőségének korlátozása esetén a fogvatartottak nehézkesen tudnak részt venni olyan önfejlesztő tevékenységekben – oktatásban vagy szakmai programokban

²⁷ Shammas, V. (2017)

–, melyek hozzájárulnak a reintegrációjukhoz. A társadalomba való visszailleszkedés eléréséhez a szakterületek által felkínált segítséget az elítéltek saját elhatározásából kell kérnie, azonban, ha a döntés lehetősége korlátozva van, az hatással lehet a tenni akarásra. „A szabályozott rendszeren belül mindig található olyan kisebb szituációkat, amelyekben érvényesülhet autonómiája.”²⁸

Néhány fogvatartott az autonómia korlátozására a szabályok megsértésével reagálhat annak érdekében, hogy visszanyerje az irányítás érzését vagy megerősítse függetlenségét. Az önálló döntéshozatal korlátozása fokozott izgatottsághoz és ellenálláshoz vezethet a fogvatartottak körében, akiket frusztrál a környezetük feletti kontroll hiánya. Ez konfliktusokat idézhet elő mind a fogvatartott társakkal, mind a személyi állománnyal szemben.²⁹ „A börtön előírásai és parancsai azért keltik fel a fogvatartottak ellenérzését, mert az ő szemszögükből nincs értelmük.”³⁰

Autonómiától való megfosztottság – Kezelési javaslatok

Szükséges lenne a fogvatartottakat bevonni olyan döntéshozatali folyamatokba, közösségi tevékenységekbe, mint a csoportprogramok (például: kulturális, sport, szabadidő), ami erősítheti az önállóság érzését és felelősségtudatot alakíthat ki. Úgy gondolom, azáltal, hogy a bv. szervezet szorgalmazza az önműködő részlegek kialakítását, az állomány munkaterhei csökkenhetnek, illetve az önállóságtól való megfosztottság érzése enyhülhet a fogvatartottak körében.

Ugyanakkor Shammas az értekezésében megemlíti, hogy a legújabb kutatások hangsúlyozták, a fogvatartottak nagyobb önállóságának biztosítása önmagában is megfosztásnak tekinthető³¹, hiszen, ha a személyi állomány által a fogvatartottak szélesebb lehetőségeket kapnak az önállóságuk kifejezéséhez és a döntési jogkör egy része is az ő kezükbe kerül, zavart keltő helyzetek alakulhatnak ki arra vonatkozóan, hogy milyen normákat kell követniük az intézet falain belül. A fogvatartottak ennek következtében a határtalanság kellemetlen érzését élhetik át és ez egyre nagyobb vágyakozást eredményezhet a szabadságuk után, így a bv. intézetekben maga az autonómia is a megfosztottság érzésének forrása lehet.³²

28 Kovács Zs. (2019) p. 12.

29 Shammas, V. (2017)

30 Lebujos I. (2006) p. 79.

31 Shammas, V. (2017)

32 Shammas, V. (2017)

Biztonságtól való megfosztottság

A fizikai erőszaknak vagy fenyegetésnek való esetleges kitettség a fogvatartottak körében a félelem és a szorongás környezetét teremtheti meg. A fizikai bántalmazástól tartó fogvatartottak gyakran a hiperéberség³³ állapotába kerülnek, ahol folyamatosan résen vannak a lehetséges fenyegetések miatt. Ez a folyamatos éberségi állapot tovább rontja biztonságérzetüket és zaklatottá, feszülté válhatnak. Az esetlegesen előforduló, egymás ellen alkalmazott pszichológiai terror magában foglalja a megfélemlítést, a manipulációt és a pszichológiai taktikák használatát a félelem és a tehetetlenség előidézésére. Ez történhet szóbeli fenyegetések, zaklatás vagy egyéb módszerek alkalmazásával, melyek célja az egyén pszichológiai ellenálló képességének megtörése. A pszichológiai terror a fogvatartottak biztonságérzetére lehet hatással, ez pedig a bizalom elvesztéséhez vezethet, ami megnehezíti számukra, hogy értékes kapcsolatokat alakítsanak ki vagy támogatást kérjenek másoktól.

Biztonságtól való megfosztottság – Kezelési javaslatok

Javasolom, hogy az intézetek az eddiginél is nagyobb figyelmet fordítsanak az életkörülmények és a környezet minőségének javítására, hiszen a tiszta és rendezett zárcák, illetve a modern fogvatartási környezet biztosítása pozitívan befolyásolhatja a biztonságérzetet. Ezen felül a túlszűfoaltság – mely nem csak a magyar börtönrendszer problémája – csökkentése jelentősen hozzájárulhat a biztonságérzet növeléséhez. Nemzetközi kutatások tükrében Shammass is azon a véleményen van, hogy a zsúfoaltság elégedetlenséget, illetve erőszakot szülhet. A fogvatartottak viselkedése közvetlen válasz lehet a bv. intézetek hiányosságaira.³⁴ A bv. szervezet a közelmúltban is határozott lépéseket tett annak érdekében, hogy az intézetek zsúfoaltsági problémáit csökkentse, illetve minél komfortosabb életkörülményeket teremtsen a fogvatartottak számára. Itt a férőhelybővítésre és az intézetek közötti rugalmas célszállítások végrehajtására gondolok, ami lehetővé teszi, hogy a kisebb befogadóképességű intézetekből olyanba kerüljön átszállításra a fogvatartott, melyben komfortosabb a börtönkörnyezet, ezáltal a reintegrációhoz is több lehetőséget biztosít.

Következtetések, konklúzió

A dinamikus biztonság elve alapján folyamatosan mérjük, elemezzük, értékeljük a kockázatokat és alkalmazkodunk azokhoz, ami hozzájárulhat a fogvatartottak biztonságérzetének növeléséhez és a konfliktusok számának csökkentéséhez. Ki kell

33 Fokozott figyelő, vigyázó állapot valaminek a megőrzésére, vagy készenlét valaminek vagy valakinek a „várására”, támadására.

34 Shammass, V. (2017)

emelni az egyén specifikus szükségleteinek figyelembevételét, ami segíthet az egyéni pszichológiai és szociális jólét javításában. A nyitott kommunikáció és a közösség-építés lehetőséget teremt a fogvatartottaknak arra, hogy kifejezzék aggodalmaikat és részt vegyenek a börtönközösség alakításában. A fogvatartottaknak nyújtott oktatási, szakképzési és munkalehetőségek biztosítása, valamint a társas kapcsolatok kialakításának támogatása elősegítheti a reintegrációt és csökkentheti a visszaesés kockázatát. Figyelembe kell venni a fogvatartottak eltérő kulturális hátterét és szükségleteit, melyek hozzájárulhatnak a pozitív eredmények eléréséhez.

Ezek az intézkedések nemcsak a fogvatartottak életminőségét és pszichoszociális jólétét javíthatják, hanem pozitív hatást gyakorolhatnak az intézetek biztonsági rendszerére is. Az átfogó kezelési javaslatok a börtönkörnyezet átalakítását célozzák, miközben elősegítik a fogvatartottak sikeres reintegrációját. A dinamikus és emberközpontú megközelítés – az összehangolt erőfeszítések révén – lehetővé teheti a börtönrendszer fejlődését, a biztonság és az életminőség optimális egyensúlyának elérését.

A javaslataimat összegezve, véleményem szerint a különböző deprivációs hatások enyhítését szolgáló, innovatív kapcsolattartási formákat lenne szükséges bevezetni, emellett újra kell gondolni és modernizálni a fogvatartottaknál tartható tárgyak körét, a bevezetett kategóriarendszer figyelembevételével. A látogatófogadás végrehajtására olyan helyiségeket szükséges kialakítani, melyek az otthoni élet körülményeit tükrözik, továbbá felhívtam a figyelmet az „önműködő részlegek” kialakítására és terjesztésére, melyek segítségével a fogvatartottak önállósága fejleszthetővé válik. Végezetül az életminőség megfelelő szinten tartása, valamint a biztonságosabb börtönkörnyezet kialakítása érdekében – a különböző zsúfoltsági problémák enyhítésére – javaslom a rugalmas szállítások lebonyolítását.

A következtetésem és további javaslatom, hogy a jelenleg is alkalmazott rendszerrel párhuzamosan ki lehet alakítani egy olyan módszert, mely a Prediktív Mérőeszköz³⁵ (a továbbiakban: PME) mellett és annak segítségével működik. A PME az alábbi kockázati kategóriákat értékeli: öngyilkosság, agresszív viselkedés, pszichoaktív szerhasználat, fogolyszökés, fogvatartotti hierarchiában betöltött státusz.³⁶ Az új rendszer képes lenne arra, hogy mérje – egy adott fogvatartottnál – a deprivációs megfosztottság okozta biztonsági kockázat mértékét. Emellett be tudná kategorizálni a – deprivációs szempontból veszélyeztetett – fogvatartottat, valamint meghatározott időközönként statisztikai adatot szolgáltatna arról, hogy a megfosztottság milyen mértékű. Amennyiben lenne lehetőség arra, hogy a deprivációk okozta megfosztottság mértékét is

35 A Prediktív Mérőeszköz egy informatikai felület, mely biztosítja az egyes fogvatartottakkal felvett adatok, kérdőívek válaszainak rögzítését, és a felvett adatok alapján kockázati kategóriákba (alacsony/közepes/magas) sorolja az elítélteket.

36 Somogyvári M. (2018)

mérjük, abban az esetben az esetlegesen bekövetkezett eseményekre a reagálási idő is lecsökkenhetne, és olyan biztonsági intézkedéseket is végre lehetne hajtani, melyek az EFP-ben meghatározottak módosítására sarkallná az adott szakterületeket.

Felhasznált irodalom

- A büntetés-végrehajtási szervezet hivatalos oldala: Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási, Továbbképzési és Rehabilitációs Központja. Online: <https://bv.gov.hu/hu/intezmenyek/bvszotrck/pilisszentkereszt> (Letöltés ideje: 2023. augusztus 25.)
- A büntetés-végrehajtási szervezet hivatalos oldala: Félutas Ház program. Online: <https://bv.gov.hu/hu/felutas-haz-program> (Letöltés ideje: 2023. augusztus 21.)
- Boros János – Csetneky László (2002): Börtönpszichológia. Budapest, Rejtjel Kiadó
- Clemmer, Donald (1958): The prison community. New York, Rinehart and Winston
- Crewe, Ben (2007): Power, adaptation and resistance in a late-modern men's prison. The British Journal of Criminology, p. 256-275.
- Crewe, Ben (2011): Depth, weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment. Punishment and Society, p. 509-529.
- Csorba Sándor (2008): A biztonság régi és új szerepe a büntetés-végrehajtásban. Börtönügyi Szemle, p. 1-24.
- Európa Tanács – Európai Börtön szabályok (2006. január 11.) Online: <https://rm.coe.int/16804d4ee0> (Letöltés ideje: 2023. szeptember 5.)
- Fekete Márta (2021): Prizonizáció, elidegenedés, börtönártalmak, a hosszú időre elzárt fogvatartottak szemszögéből vizsgálva – Nemzetközi kutatások tükrében. Magyar Rendészet, 2021/2., p. 127-141.
- Flanagan, Timothy J. (1980): The pains of long-term imprisonment. A comparison of British and American perspectives, British Journal of Criminology, p. 148-156.
- Fliegaufer Gergely (2006): A börtönlázadás okok, befolyásoló tényezők, prevenciók stratégiák. Börtönügyi Szemle, 2006/4., p. 45.
- Forgács Judit (2021): Kapcsolattartás járvány idején. Börtönügyi Szemle, p. 51-69.
- Goffman, Erving (1971): Asylums. New York, Anchor Books
- Igazságügyi Minisztérium (2023. június 5.) Online: <https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/4f04f57c7674f6db0a2dc056157bf6dc45c70642/megtekintes> (Letöltés ideje: 2023. augusztus 15.)
- Kovács Zsuzsanna (2019. január 1.) Online: https://www.ppk.elte.hu/dstore/document/408/Kovacs_Zsuzsanna_disszertacio.pdf (Letöltés ideje: 2023. augusztus 18.)
- Lebujos Imre (2006): Az előzetesen letartóztatottak pszichés problémái, különös tekintettel a deprivációkra. Börtönügyi Szemle, p. 79.
- Lehoczki Ágnes (2020. február 1.) Online: https://rtk.uni-nke.hu/document/rtk-uni-nke-hu/BV-pszichologia_RSZervezo_2020.pdf (Letöltés ideje: 2023. szeptember 12.)
- Papp Gábor (2010): A prizonizációs elmélet újragondolása és alkalmazási lehetőségei egy hazai fegyintézeti populáción. Budapesti Corvinus Egyetem - Szociológiai és Társadalompolitikai Intézet, p. 34-36.
- Richards, Barry (1978): The experience of long-term imprisonment: An exploratory investigation. The British Journal of Criminology, p. 162-169.
- Shammas, Victor L. (2017): Pains of Imprisonment. The Encyclopedia of Corrections, p. 679-683.
- Somogyi Zsófia Borbála (2016): Szabadság van-e a szabadulás után? Börtönügyi Szemle, p. 37-52.
- Somogyvári Mihály (2018): Kockázatelemzési rendszerek a büntetés-végrehajtásban. Börtönügyi Szemle, p. 69-85.
- Sykes, Gresham (2007): The society of the captives. A study of a maximum security prison. New Jersey - Princeton: Princeton University